

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті подано аналіз сучасних підходів науковців до розуміння сутності понять "інновація", "освітня інновація", "педагогічна інновація", "інноваційна діяльність" та складнощів, які виникають на етапі впровадження інновацій.

Ключові слова: інновація, освітня інновація, педагогічна інновація, інноваційна діяльність.

Необхідність пошуку нових підходів, що забезпечують ефективність навчання, неможливе без інноваційної діяльності в освіті, тим більше на сучасному етапі розвитку освіти в Україні, який характеризується системою освітніх інновацій, спрямованих на збереження досягнень минулого і, водночас, на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчив, що проблеми освітньої та педагогічної інновацій посіли значне місце у наукових працях учених К. Ангеловські, І. Беха, Л. Буркової, Л. Ващенко, В. Ільченко, О. Козлова, Л. Машкіна, В. Паламарчука, Л. Подимової, О. Попової, М. Поташника, В. Сластьоніна, Ю. Швалба та ін. Важливість розвитку інноватики, як наголошувалося на засіданні Міжнародної комісії ЮНЕСКО (1996 р.) у справах освіти для XXI століття, сприятиме забезпеченню плекання свідомості та інтелекту кожної особистості в душі універсальних цінностей і самовдосконалення, навчить поважати принцип плюралізму, не зраджуючи водночас власні принципи і переконання. Від цього залежить виживання людства. Оволодіння кожним керівником ЗНЗ засадами педагогічної інноватики надасть йому можливості підвищити не лише результативність власної управлінської діяльності, а й привести заклад освіти до більш якісного функціонування, спрямованого на стабільний розвиток.

Метою статті є аналіз різних підходів до розуміння сутності понять "інновація", "освітня інновація", "педагогічна інновація", "інноваційна діяльність" та складнощів, які виникають на етапі впровадження інновацій.

Виклад основного матеріалу. Поняття "інновація" з'явилося уперше в зарубіжних дослідженнях XIX ст. у техніці при введених деяких елементів однієї галузі в іншу. Деякі українські та зарубіжні науковці (К. Ангеловські, Л. Подимова, О. Попова, В. Сластьонін та ін.) вдавалися до аналізу поняття "інновація", яке, за їхніми висновками, спочатку трактувалось як залучення деяких елементів однієї культури до іншої і лише на початку XX ст. під інновацією стали розуміти нововведення. Походячи від лат. "innovatio", що означає "оновлення, зміна" [14, с. 306], у психолого-педагогічній літературі термін "інновація" розглядається неоднозначно.

Так, польською вченою К. Ангеловські "педагогічна інновація", "педагогічне нововведення", "інноваційна педагогічна діяльність" розуміються як зміни, спрямовані на вдосконалення та розвиток виховання й освіти [1, с. 37]. В. Паламарчук розрізняє поняття "новація" та "інновація". На його думку, інновація є результатом породження, формування і втілення нових ідей, а новація є результатом (продуктом) творчого пошуку особи або колективу, що відкриває принципово нове в науці і практиці. Саме втілення нових ідей є ознакою, за якою відрізняють інновації від власне новацій. Якщо педагог відкриває принципово нове, то він новатор, якщо трансформує наукову ідею в практику – інноватор [9, с. 5]. Будь-яка інновація, як зазначає В. Паламарчук, має: своє "ядро" (смісловий центр "концепт"), що характеризується новою ідеєю; *джерело* (характеризується дослідницькою діяльністю вченого-педагога або пошуковою практикою вчителя, керівника, колективу школи); *носія*, яким постає творча особистість експериментатора – дослідника.

І. Єрмаков називає інновацією актуальні, значущі й системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти і позитивно впливають на її розвиток [4]. Сучасні вітчизняні вчені розглядають інновацію (італ. *innovazione*) в освіті як результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем [10]. Як процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувались по-іншому, поняття "інновація" пропонується О. Савченко [12]. У працях Л. Подимової та В. Сластьоніна, які здійснюють аналіз основних понять педагогічної інноватики із системних позицій, зустрічається таке тлумачення категорії "інновація": "Інновація – це динамічна система, що характеризується як внутрішньою логікою, так і закономірним розвитком у часі її взаємовідносин із навколишнім середовищем (життєвий цикл)" [13, с. 17].

Цікавою є думка Л. Даниленко, яка розрізняє поняття "освітня інновація", "педагогічна інновація", "науково-виробнича інновація" та "соціально-економічна інновація". Освітня інновація, на думку науковця, є нововведенням, що включає педагогічну, науково-виробничу та соціально-економічну складові; педагогічна інновація розуміється дослідницею як нововведення у навчальному й виховному процесах; науково-виробнича інновація – як нововведення у галузі розробки сучасних матеріально-технічних пристроїв для закладів і установ освіти; соціально-економічна – як нововведення в правовому та економічному забезпеченні системи освіти [8, с. 97]. Тобто, інновації, які суттєво змінюють освітній процес, визначаються як *освітні*; інновації, які суттєво змінюють педагогічний процес, – як *педагогічні*.

На розрізненні понять "освітні інновації" й "педагогічні інновації", які не утворюють синонімічний ряд категорій, наполягає Л. Буркова. Освітні інновації стосуються системи освіти, її структур, освітніх процесів, що в ній відбуваються, тому спрямовані на реалізацію цілей і задач освітнього рівня – поліпшення якості освіти, освітніх послуг. Це управлінські, організаційні, економічні, соціальні, культурні, наукові, педагогічні, психолого-педагогічні аспекти й проблеми в освіті. Педагогічні інновації є одним із аспектів освітніх інновацій. Вони охоплюють сферу педагогічного процесу й спрямовані на розв'язання відповідних задач. Педагогічний процес виявляється як цілеспрямована система впливу на суб'єктів освітнього процесу, яка призводить до якісних змін індивіда. Система впливу включає педагогічні технології, педагогічну техніку, окремі елементи – форма, засіб, метод, зміст (навчання, виховання, організація,

управління) [2].

Таким чином, різні підходи вчених до розуміння сутності зазначених понять констатують розбіжності, які спричинені радикальністю нововведень; дехто переконаний, що інновацією можна вважати лише те нове, яке має своїм результатом кардинальні зміни в певній системі, інші зараховують до цієї категорії будь-які, навіть незначні, нововведення.

Зазначимо, що інноваційною діяльністю науковці Ю. Коноржевський, В. Лазарев, А. Лоренсов, М. Поташник та ін. називають комплексну діяльність, спрямовану на створення (народження, розробку), використання й розповсюдження нового (новацій) у педагогічній науці та практиці. Інноваційна діяльність, за О. Поповою, є мислєдіяльнісна форма педагогічної діяльності, яка забезпечує впровадження нововведень в освітні процеси [11, с. 12], зазначимо, що поняття "педагогічна інновація" та "інноваційна педагогічна діяльність" розглядаються дослідницею як синонімічні, під якими вона розуміє цілеспрямоване та кероване внесення прогресивних змін в освітню практику шляхом створення, розповсюдження та освоєння новоутворень.

Ю. Гільбух, М. Дробноход, розглядаючи інновацію як кальку англійського слова "innovation", під інноваційною діяльністю розуміють нововведення, новину, новаторство [3].

Вважаємо доречним також звернутися до висновків учених щодо інноваційного процесу, який В. Сластьонін, О. Попова, Н. Юсуфбекова та ін. розуміють як циклічний процес переходу до якісно іншого стану, з ревізією застарілих норм та положень, ролей, а нерідко з їхнім переглядом [6, с. 12]. Інноваційний процес, зауважує Г. Ковальов, зумовлений суспільною потребою і є прогресивним комплексним процесом розвитку (створення, впровадження, розповсюдження) його "життєвого циклу" [5, с. 12].

Слушним, на нашу думку є зауваження Л. Ващенко щодо ототожнення практиками інноваційного процесу з адаптацією нововведення до власної професійної діяльності. Але адаптація нововведення є використанням та запровадженням суб'єктивно нового, тобто того, що є новим лише для окремого навчального закладу чи педагогічного колективу, в результаті чого відбувається процес його оновлення. Натомість, інноваційний процес реалізується шляхом опробування нової ідеї (засобу, технології), що загалом надає особливого статусу навчальному закладу як експериментальному й утверджує пріоритетні позиції в освітньому середовищі регіону; при цьому інші навчальні заклади використовують лише цей набутий досвід, адаптують нововведення до своїх умов.

Вважаємо, що важливим буде наголосити на складностях, пов'язаних із технологією введення інновацій. Погодимось з російським ученим К. Сумнительним [15], що повноцінний інноваційний процес полягає у формуванні та розвитку змісту й організації нового, він є сукупністю процедур і засобів, за допомогою яких наукове відкриття чи ідея перетворюються на соціальне, в тому числі, освітнє нововведення. Нововведення за такого розгляду розуміється як результат інновацій, а інноваційний процес, у найзагальнішому вигляді, розглядається як розвиток трьох основних етапів: генерування ідеї (у певному випадку – наукове відкриття), розробка проблеми у прикладному аспекті і практична реалізація нововведення. У зв'язку з цим інноваційний процес можна розглядати як процес доведення ідеї до стадії практичного використання і реалізації пов'язаних з цим змін у соціально-педагогічному середовищі. Інноваційну ж діяльність К. Сумнительний визначає як діяльність, що забезпечує перетворення ідей на нововведення і формує систему управління цим процесом. Якщо ж цю діяльність деталізувати, то можна виділити наступні дії: визначення потреби у змінах, збір інформації та аналіз ситуації, попередній вибір або самостійна розробка нововведення, прийняття рішень про впровадження (освоєння), власне саме впровадження, включаючи пробне використання нововведення, тривале використання нововведення, у процесі якого вона стає елементом повсякденної практики.

Можна припустити, що складнощі можуть виникати на етапі впровадження, тому що авторів чи авторській групі необхідно довести ефективність свого нововведення і знайти мотиви для того, щоб зовнішнє оточення приєдналося до групи прихильників нововведення і включилося до його апробації.

Цікавими є дослідження проблеми бар'єрів в інноваційній діяльності О. Мармази. Пропонуючи визначення антиінноваційних бар'єрів як зовнішніх або внутрішніх перешкод, які заважають здійсненню інноваційної діяльності, науковець водночас наголошує, що бар'єри та захисні механізми у педагогів щодо інноваційної діяльності виконують конструктивно-деструктивну роль [7, с. 7]. Дослідниця переконує, що стійке негативне ставлення педагогічного колективу до інноваційної діяльності свідчить про управлінські помилки і недоліки роботи керівника. Пропонуючи стратегію подолання бар'єрів, науковець визначає такі її компоненти: відкрите обговорення змін, обґрунтування їх доцільності; висвітлення виховних, розвивальних освітніх можливостей інновацій; надання педагогам вичерпної інформації про педагогічну інновацію; організація просвітницької діяльності: проведення лекцій, семінарів, педагогічних читань, конференцій, консультування педагогів; формування професійних умінь та компонентів інноваційної діяльності (мотиваційного, креативного, проектного, рефлексивного тощо); залучення педагогів до участі в розробці планів упровадження новацій; своєчасна допомога і підтримка; переговори та угоди про спільну діяльність; кооптація (надання пріоритетної ролі тому, хто чинить опір); спонукання, переконання; власний приклад творчої діяльності.

Зазначимо, що проведене нами пілотне дослідження дало змогу констатувати досить низький рівень обізнаності керівників освітніх закладів щодо розуміння сутності інновацій в освіті, і разом з тим підтвердило важливість упровадження інновацій, (підтримали цю думку 80% опитаних).

Висновки. Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується системою освітянських інновацій, спрямованих на збереження досягнень минулого і, водночас, на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики. Характерною особливістю сучасного періоду розвитку педагогічної освіти є пошук нових змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання й управління; розгортання широкої експериментальної роботи, спрямованої на впровадження освітніх інновацій, які постають предметом дослідження педагогічної інноватики як нового явища в сучасній педагогіці, що виникло з середини ХХ століття і перебуває на стадії розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ангеловски К.* Учителя и инновации / К. Ангеловски. – М. : Просвещение, 1991. – 159 с.
2. *Буркова Л. В.* Класифікація інновацій в освіті / Л. В. Буркова // Теорія та методика управління освітою. – 2010 р. – № 4.
3. *Гільбух Ю. З.* Інноваційний експеримент у школі / Ю. З. Гільбух, М. І. Дробноход. – К. : УПКККО, 1994. – 90 с.
4. *Єрмаков І. Г.* Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху / І. Г. Єрмаков // Управління освітою – № 18 (90), вересень, 2004. – С. 8.
5. *Ковалев Г. Д.* Основы инновационного менеджмента : учебник для вузов / Г. Д. Ковалев; [под ред. проф. В. С. Швандара]. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 1999. – 208 с.
6. *Лернер И. Я.* Теория современного процесса обучения, ее значение для практики / И. Я. Лернер // Советская педагогика, 1989. – №11. – С. 10.
7. *Мармаза О. І.* Подолання бар'єрів у інноваційній діяльності / О. І. Мармаза // Управління школою. – 2009. – № 25. – С. 7-10.
8. Освітній менеджмент : навч. посібник / [за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки]. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.
9. *Паламарчук В. Ф.* Інноваційні процеси в педагогіці / В. Ф. Паламарчук // Педагогічні інновації в сучасній школі. – К. : Освіта, 1994. – С. 5–9.
10. Педагогічний словник / [за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
11. *Попова О. В.* Інновації в сучасній педагогічній теорії та практиці // Педагогіка та психологія : [збірник наукових праць / за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової]. – Харків : ХДПУ, 1999. – Вип. 9. – С. 10-15.
12. *Савченко О. Я.* Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
13. *Сластенин В. А.* Педагогика: Инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М. : ИЧП "Изд-во Магистр", 1997. – 308 с.
14. Словник іншомовних слів / [укладачі С. М. Мороз, Л. М. Шкарапута]. – Київ : Наукова думка, 2000. – 680 с.
15. *Сумнительный К.* Инновации в образовании. Вектор развития и основная реальная. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mos-cons.ru/file.php/1/innov_v_obrazov/innov_v_obrazov.htm

Подано до редакції 17.06.11
